

FILOZOFIJA: filos-ljubiti, sofos-modrost; simboli: Jung: simboli sanj; simboli so votli-jih sami napolnimo; modrost: papirus (Egipčani), med (zlata barva-blagostanje, modrost)-barva prvotne sperme, iz katere je vse nastalo, sova (boginja Atena), kača (zdravilstvo, nesmrtnost), luč, plamen sveče; za Grke je duša oživljajoč princip, krščanstvo: duša je božanstvo v človeku, ki je vredna odrešitve;

miti: razmišljanje človeka se deli na mitološko obdobje in po njem miti so prva razlaga za vse, kar je človeka zanimalo; mit je neka zgodba, ki se med civilizacijami razlikuje; Orfik (narava-bog-človek); vsak narod, družba ima za osnovo, mite o nastanku, normah; v mitih običajno lahko nastopajo bogovi; Dioniz: razum-flavta, podzavest-lira (lira je mitološki, magični predmet); miti o stvarjenju: povsod, če ni, ga privzamejo; miti: pomladanski: zateček, rojstvo, prve težave junaka, setev; poletni: junaška dejanja, blagostanje, odnos junaka do žene, obdobje kraljevanja; jesenski: zrelost, smrt, žetev, konec, modrost; zimski: iskanje nesmrtnosti, večna mladost, spanje, počitek;

mythos: zgodba, fantazija, domišljija, poljubno povezovanje prostora in časa, nadnaravni svet; logos: razlaga, razum, vzročnost (vzrok-posledice); narava, realnost; vzročnost v temelju spremeni način različnosti; Orfiki: sami hočejo krojiti svojo usodo;

TALES: postavljamo ga na začetek vsega, prvi filozof, 6-4.st BC; obdobje pred sokratiko; ohranjeni le fragmenti, uvede dokaz (evidentnost=očitnost); prvi se loti *arhe* (pravzrok)-iz česa je vse nastalo; trdi, da je pravzrok voda;

Anaksimander: nastanemo iz nedoločene snovi (ne le vode)-apeiron; ostale stvari nastanejo z izločanjem apeirona;

Anaksimenes: vse, kar anaksimander trdi za apeiron pripiše zraku;

Empedokles: vse je iz štirih el. (zrak, voda, zemlja, ogenj)-to je princip; snovi skupaj drži privlačnost (eros), razdružuje sovrašтво;

Demokrit: oče atomske teorije (atomos-nedeljiv); zaznavne so šele kombinacije;

Pitagora: pitagorejci so bili pol mistično, pol znanstveno združenje (vpliv na kasnejše obdobje); zelo so cenili geometrijo; temelj vsega je harmonija, ki se izraža v odnosih s števili, na katerih vse sloni; število je neoprijemljivo, abstraktno; trdijo, da kot na struni, je tudi v svetu vse v pravih odnosih, v ravnovesju, ki so temelj harmonije; ker se vseh števil ne da izraziti teorija pade na temeljih (ne da se vse izraziti na celostnih razmerjih); kot prapočelo postavi nek miselni princip (abstraktno), drugače kot naravoslov.

Heraklit: v vsem je temeljno spreminjanje in minevanje; spreminjanje je večno, ostalo je minljivo; boj je oče vsemu; vse se spreminja po logosu, redu-ni kaosa;

Eleati: Parmenid: spreminjanje je stvar videza-le naši čuti tako zaznavajo; kar ostaja je bit (bivanje); stvari, ki so bivajo, katere ne bivajo, jih ni; misliti=biti; kar je večno, je bivanje samo; lahko dojamemo samo tisto, kar bivamo; resnica je kar dojamemo z umom-bit; problem je minljivost;

Sofisti: človek je merilo vsemu (homo-mensura)-vsak sprejema kar nam je blizu; s spoznanji se ne ukvarjajo, ker so relativna; vse poteka s prepričevanjem, ki je večšina, se je da naučiti (retorika); cilj za kar so to počeli, je korist; to so bili prvi pravniki, govorniki, učitelji, ki se jim vse plača; sofizmi (sofistični dokaz): ljudje se ne moremo odločiti, če ne vemo; predstavnika Protagoras in Gorgias; ne bivajoče stvari ne bivajo, tudi bivajoče stvari ne; če so nastale, niso od nekdaj-vprašljivo bivanje; bivajoče in nebivajoče stvari skupaj ne morejo bivati-same tudi ne; če je možno vse, ni obče veljavnih pravil; pravičnost je relativna; pride do krize-novo obdobje objektivne resničnosti;

Grški klasiki:

Sokrat: premaga relativizem-najvišji razsodnik je um; Sokrat je racionalni optimist, odlikovan vojščak, pregovorna potrpežljivost; Atenci ga obtožijo na smrt (zločin proti razumu in znanosti); izhodišče: 'Vem, da nič ne vem.'; protislovje je znak lažljivosti; Sokrat sogovornike pripelje do tega z vprašanji; A=-A to je ironija; v drugemu delu pogovora spet gradi njihovo znanje (majevtika); na višji nivo kot prej; pri raziskovanju je treba osnove kritično premisliti-ironija, in iz ostanka zgraditi novo znanje-majevtika; apologija-zaključni

govor na sodišču-zadnje trditve, besede, miselna oporoka; Platon zapiše njegove ideje; Platon: začetnik idealizma (idein-uzreti); temelj je ideja, misel, pojem-neoprijemljivo, kot je posnetek ideje stola-paradigma; prava resničnost (večna) je svet idej, ki je svetovna duša; ko se rodimo vse pozabimo=anamneza; človeška duša je del sveta idej; sčasoma se spomnimo (z učenjem hitreje); ideja dobrega je najvišje, banalne stvari je nižje; v svetu idej ni prostora za slabo; posnetek=mimesis, dobra plat je, da je ideja nekaj posplošljivega-celovit sistem, ki združuje spoznanje in bivanje; od sveta idej je odvistno vse ostalo; do ideje dobrega lahko pridejo le filozofi (prisposodba o votlini)-v votlini so ljudje priklenjeni tako, da gledajo le v steno, na drugi strani gori ogenj, pred njim predmeti, vidimo le sence; ko gre ven sonce, nič ne vidimo-kot spoznanje; stena je svet, ki ga vidimo, ogenj in sonce sta ideje; senco, neravno steno smartamo za resničnost; človeška duša je del svetovne duše; ideja-posnetek-posnetek posnetka; umetnost za svoj predmet vzame posnetek, zavaja ljudi, je laž, ni mesta zanjo v državi; umetnost mora navesti človeka na pravo resničnost (politično neoporečna, uporabna umetnost); usmerja nas ideja dobrega, ki jo spoznajo filozofi; ostali naj pustijo filozofom vladati državi in njim samim: posameznikovo dobro se utopi v državnemu dobru;

Aristotel: oče materializma-brez snovi nič ne more obstajati; ◆.snov (materija) je predpogoj; pojmi obstajajo le kot zbirka lastnosti-um; ni nujno, da vse nastane iz materije; ta je le neka snov, ki ima dano „formo (obliko); kot spoznanje lahko spoznamo le substanco in formo hkrati; ni materije brez forme in forme brez materije; *f*.dejavnostni vzrok: minevanje spreminjanje, nastajanje; „smoter: karkoli se dogaja, se dogaja po nekem cilju, smotru; smoter vodi stvari; vse stvari vsebujejo vse 4 vzroke; problemi: forma, ki jo hočemo narediti je zamisel, um ne prebiva nikjer-čista dejavnost; prepoznamo ga kot čisto aktivnost-živi le preko zamisli, le za čas ko to mislimo; zamisel ima materialnega nosilca, da sploh vemo, da obstaja; smoter vodi stvari-tudi k izučitvi; nekje se mora začeti, pojavi se vprašanje začetka (začetek je nekje bil); nek pravzrok, prvi gibalec; pri spoznavanju obstajajo najsplošnejši pojmi: 10 kategorij: kvali-, kvantitativnost (substancia), čas, aktivnost, odnos, mesto, položaj, stanje, dejavnost, trpnost; jezik odraža resničnost-je svet, stvarnost (klasična teorija resničnosti), je osnova vsake znanosti, po Aristotelu obstaja: obče (raven posplošitve)-kot predmet ne obstaja, obstaja v lastnostih, ki ga tvorijo; posamično: le to biva na čutni podlagi; jezik je posplošitev; obče ima pokritje v stvarnosti, ideja pa ne; Aristotel je oče logike; logika je način razmišljanja (silogizem); S (subjekt) - P (predikat): osnova sodbe-tako zvemo nekaj o subjektu; preko vmesnega termina lahko sklepamo; S=M, M=P, àS=P; to je začetek formalizacije; zvrsti filozofije: ontologija (bivanje), gnoseologija (spoznanje), estetika, etika (ravnaje); zgodovina fil., logika; bivanja ne moremo enačiti s spoznavanjem; prva kat. je substancia, ostalih 9 jo opredeljuje; razlikovanje snovi-klasična teorija resničnosti; obče biva preko posameznikov-skupek lastnosti; estetika: sama predstavlja spoznanje-veliko čustvenega, čutnega, nezavednega-zbuja področ. med čustveno-čutnim in razumskim;

katarza: očiščenje, predvsem v tragediji-umetnost dobi temeljno vlogo v vsaki družbi-podoživljanje z junakom; Aristotel ne omenja uporabne umetnosti; v praksi ideali ne funkcionirajo-išče srečo, ki jo človek lahko doseže; vsak človek stremi k srečnosti, ki jo lahko doseže; izogiba se skrajnosti-zlata sredina; za državo je najvišje dobro pravičnost: različne interese bi pravilno presodila in odmerila vsakomur, kar mu gre; če država ni pravična, je ljudje ne upoštevajo, ni smiselna; ljudje vstopajo v družbo, da bi bili bolj srečni; pri Aristotelu obstaja še metafizika; pojmi o katerih moramo razmisliti pred bivajočim, npr. dobro, bit, življanje, lepo=metafizična filozofija; uvede pojma bit (esenca)-1. kat in bistvo (eksistenca)-ostalih 9 kat.;

HELENIZEM: iskanje sreče brez polisa-duševni mir; traja 6 st. (do srednjega veka); značilen je prodor Gr. idealov: harmonija telesa in duha, zanimanje za razum; slikarske tehnike, perspektiva, znanja, kipi;-kultura; dosežki Gr. civilizacije: Rim jih sprejme in razvija naprej; zares rimsko je le pravo; konča se obdobje Gr. polisov-vojne, moč slabi; ostane le

kultura; center je Aleksandrija; posameznik ne more več vezati svoje sreče na državo; Grke od ostalih ločuje praktičnost-vse preverjajo, želijo doseči nivo objektivne resničnosti in postopke, kako jo najti; v humanizmu iščejo duševni mir-se obrnejo vase; Rim je prevelik; individualna sreča je največje etično vodilo; biti Rimljan je pomenilo čast; 3 poti do sreče:

◆ **epikurizem**: ustanovi Epikur: sreča-se izogneš vsakemu slabemu in neugodnemu, iščeš duševno ugodje (razlagajo ga narobe-telesno); dosežejo duševni mir z nevznemirjenostjo-ataraksija; nujno se je naučiti norme spoznanja in kriterije resnice-nadgrajuje stoiško logiko; spoznanje je več kot logika-vsebuje še izkušnjo, resničnost sledi iz zaznav-vse kar zaznamo je resnično; problem: atom je čutno nezaznaven-vse je iz atomov in praznine; bogovi se ne brigajo za nas, mi ne za bogove; duša je iz fine snovi, po smrti ne ostane; življenje je duhovna slast, ki ga moramo užiti; hedonisti ta nauk sprevržejo v telesno ugodje-uživači; smoter države je varovanje družbe pred krivico, živeti moramo skrito, da doživimo ataraksijo; etika je, da doživimo dobro;

„**skeptiki**: najbolj razburi spoznanje, skepsa (dvom) pa jih zavaruje-duševni mir; ataraksija-vzdržijo se vseh sodb in odočitev; za vse pravijo: verjetno je; vse prebiva v eni stevovni duši-individualne duše so del stevovne; duhovno najvišja materija je um; etika je nadspoznanje; najprej vrednotimo, potem spoznavamo; namesto kategoričnih trditev vpeljemo verjetnost; spoznanje je relativno: brezstrastnost; predstave so verjetne same po sebi, če niso v nasprotju z drugimi predstavami; biti morajo vsestransko podprte;

f. stoiiki: vse sprejeti mirno, se soočiti, ne bežati; determiniranost, obsojenost, vplivajo na krščanstvo; duševni mir najdemo v brezstrastju (apatija); vse udarce usode sprejmejo in nosijo-nima se smisla upirati; angažiranost v družbi; jezik je stvaritev narave-imata nekaj skupnega; spoznanje: človek=nepopisan list-kot vosek v katerega s pečatom vtisnemo; ima tudi prirojene predpostavke; sedež čustev je v srcu-podrejeno vse, srce je bistveno; gre za večno vračanje istega-logos gre v krogu; osnova je gon po samoohranitvi-izvir človekovih hotenj in želja-tudi po umu; smoter bivanja je notranje zadovoljstvo; tudi to je podrejeno zakonu nujnosti (logos); uživamo kot nam je dano; vrl človek je tisti, ki je moder-spotnanje nujnosti je najvišje spoznanje; proti nujnosti se ne da boriti-soočenje s težavami-ravnajo se po naravnem pravu (družba se ravna po naravi); zakonitosti narave so drugačne kot naravne; živeti je treba za skupnost-angažiranost v družbi; spejmejo usodo;

„**novoplatoniki**: razvijajo Platona; ideja dobrega (eno ali bit) presije vse ostalo; kar ne osvetli je slabo; Platonova Accademia deluje do 9.st; duša je del svetovne duše; to lahko dojame um; to je teorija obsevanja (emanacija);

Krščanstvo: namesto helenov vstopa krščanstvo, nauk Jezusa Kristusa s starimi židovskimi teksti; **Zaratustra** postavi temelje moderni enoboštveni veri, počisti z ostalimi bogovi; židovska religija individualizira vero, vsak posameznik ima osebno svobodo (odloči se med dobrim in zlim); za slaba dela sledijo kazni, za dobra pa ne nujno nebesa-mi ne moremo vplivati na božje mnenje; Jezus postavi nekaj etičnih načel (ljubezen do vseh, ki vse odpušča); eros je že prej prisoten povsod, kršč. to nadaljuje; v 3. st se ustanovi Cerkev; resnice si morajo biti slične, nujna so pravila in obredja, da bo vera skladna; prvenstvo ima sprva Bizanc, šele potem se Rim popolnoma osamosvoji; dogme-verske resnice;

Vloga protestantizma: Kristus najpomembnejši za moralne in etične vrednote Z-sveta; odnos do Boga težko simbolizirati, težko predstavljivo; Boga nad človeka postavlja: modrost, dobrot, moč; v **kršč.** je kriterij čaščenja boga dobrot, strah pred peklom ljudi sili v vero; Bog je zatočišče, tudi groznja; smisel verovanja vanj bi bila sreča; ljudje so pred bogom enaki; 'Zakaj jih ne naredi enake na Zemlji?'; ta svet je priprava za oni svet; vrednote tukaj niso večne, ker ta svet ni večni, ampak le vmesna stopnja; vrednote so še vera, upanje, ljubezen; Cerkev se ne bi obdržala le z vero-spletke, umori; **protestantizem**: ni naša želja in razum, ki bi vplivala na božjo milost, ta je nad nami; Bog bo na sodni dan sam razsojal, ne glede na dejanja; vera postane individualna stvar, ni posrednika med

Bogom in človekom; vsak naj poskuša biti čimbolj neodvisen duh; telo je grešno, duh ne; ločijo telesno od duševnega; delo je kazen za izvirni greh, del ustvarja tudi blagostanje; nove vrednote-dilema: greh proti dobremu; če do razkola v Cerkvi ne bi prišlo, bi verjetno propadla;

Univerzalije: =bistvo; pojav=posamezno; 1. Janez Evrigen;

◆ **realizem:** se naslanja na Platona, univerzalije so v božjem umu zajete s konkretnimi snovmi; univerzalija je pred resničnostjo; Anzelm Carterburški: zastopa Cerkev-filozofija za razumsko dojetje spoznanj; vera je pred spoznanjem; teži k njemu; on je oče sholastike; aetološki dokaz za bivanje božje; Peter Belard: dialektik, oplodi s filozofijo; glasovni kompleks-pomen besede; grešiš le, če delaš narobe po svoji vesti; vse je iz krščanstva;

„**nominalizem:** -zmerni, skrajni; Roscelin: ekstremist, zavrže troedinost Boga, Cerkev ga prežene, mora preklicati; zato se nominalizem umakne do 14.st; Viljem Okham: Cerkev ga ganja; naši pojmi so posnetki stvari; Okhamova britev: vzameš najpreprostejšo, najkrajšo trditev;

f. **konceptualizem:** bistvo so pojmi;

Arabska in židovska filozofija: najprej materialistično gledanje-združijo Aristotla in Koran; spoznavajo naravoslovje; vera-množice; filozofija: dokazati, razložiti; kabala-skrivni židovski nauk, teorija-vir vsega je božja volja; Arabci:

Alfarabi: novoplatonična razlaga Aristotela, filozofija ločena od vere;

Avicena: zdravnik, učbenik medicine, enciklopedija, knjiga ozdravljenja, zgladi spor univerzalij na V preden izbruhne na Z; le Bog je zakon za svet; Bog je toliko bolj resničen, ker obsega največ stvari-ontološki dokaz o obstoju Boga;

Averoes: opombe na Aristotla (spisi); nauk o dvojni resnici; a.)verska za množice; b.)filozofska: raziskuje, dokazuje; na sholastiko deluje razsvetljenje; Aristotel je božji dar človeštvu;

Židje: Maimonides: vodja blodečih; po znanstveni poti do vere; najvišje dobro je spoznanje resnice;

Gnosticizem: filozofski nauk in religiozno gibanje v prvih stoletjih krščanstva, ki je skušalo s pogansko filozofijo in mitologijo spodbuditi kršč. verske nauke; osnove: strog dualizem med dobrim in zlim;

Patristika: nauk cerkvenih očetov in piscev, ki filozofijo zavrže kot izvor zablod ali pa jo ima za sredstvo za opravičevanje cerkvenih dogem;

dogma=nedotakljiva, neizpodbitna verska resnica, ki je ni potrebno in možno dokazati; gnoza=filozofsko, z umskim razglabljanjem utemeljeno spoznanje verskih resnic in skrivnosti; apologet= branilec, zlasti cerkveni pisec, ki brani kršč. pred pogani

Mistika in reformacija ob izteku srednjega veka: mistika= zamaknjenost v Boga; Eckehard: religiozni občutek za stvarnost; ubere svojo smer mišljenja, po eni plati realist, po drugi intelektualist; poslednjo sodbo si piše vsak človek sam, zato je Cerkev proti njemu; Nikolaj Kuzanski: problem-vidik-metoda; kritični razum, hoče preurediti kršč. življenje; med neskončnim in končnim ni sorazmerja, je ničelno razmerje; končno je prisposoda neskončnega; vse biva v končnem kot neskončnem; vse se lahko zveča ali zmanjša; iz narave do boga; pogled na absolutno;

pomen reformacije: načelna metoda: Sokratova metoda-prizadeva si za platonsko dialektiko; ne dokazuje verskih resnic, razum naj se sam zapopade iz uma;

Tomaž Akvinski: duhov. dominikanec, grofov sin, sholastični filozof; nauk kršč. Cerkev-tumizem; napisal je Suma Teologica; -teologija (nadržumske resnice) ni enako filozofija (razumske resnice); filozofija je služabnica Cerkev; teologija: naravno (ljudje do boga), razodeto (Bog ljudem)-Cerkev, Biblija; antičnim resnicam (eno dobro, resnično) pridruži 3 krščanske (vera, upanje, ljubezen); Aristotela vplete v kršč.; vrhunec sklapljanja kršč. z antiko-poudari od Aristotela tisto, kar je v prid veri; mistiki se z njim ne strinjajo; vedenje je predstopnja vere; vero doživimo na drugi ravni;

Renesansa in humanizem: teocentrizem, antropocentrizem: problem nastanka; znanost: Kopernik (heliocentrizem), Kepler (čas je merljiva količ.), da Vinci (ura-simbol nove dobe); Zemlja postane kraj preizkusov, preučevanje; sholastika je deduktivna, vse je pod zakonom; novo: indukcija (poskus iz katerega potegnemo zakon), vesolje (veliki pok, širjenje in krčenje), resnica (obstaja subjekt, problem je dokaz obstoja zunanjega sveta, za Grke je to aksiom), etika (zavezana je kršč. krepostim in antičnim prvinam), politika (človek človeku volk, optimizem-človek je dober), duša (izgublja), duh in telo (pridobivata), ločijo med umom in razumom, čustvenost je v ozadju, v ospredju je racionalnost; velik je optimizem; telo pridobiva-gole slike-estetsko lepo; problem lepote in estetike ni več problem lažjih stvari (lepo je, kar napravi človek); narava je kakršna je, ne moremo govoriti o estetiki;

predstavniki: Kuzanski-prvi renesančni znanilec, kvantitativni vidik je pri raziskovanju najpomembnejši; Machiavelli: obrat k človeku in posvetnim zadevam; nasilje in oblast sta edino jamstvo za uspešnost-vladar; Thomas More: utopija-kraj, ki ga ni; združi Platonovo zamisel države z Avguštinovo vizijo božje države na Zemlji; utemeljitev privatne lastnine; verska strpnost; Pierre Gassendi: oživi Epikurov in Demokritov atomizem; teorija panteizma-bog je istoveten z naravo; Giordano Bruno: omejen in končen svet nadomesti z neskončnim vesoljem; ni boga, temveč je duh, ki je povsod in v vsem; osnovni delci so monade (enote)-združitev duhovnih in materialnih prvin; Michel de Montaigne: obnovi skeptivizem;

Reformacija: renesansa-človek, individuuum, antika je zgled, razlika v verovanju-vsak človek naj se sooči z Bogom; preko sv. Pisma spoznavamo njegovo besedo; Cerkev kot posrednik izgublja veljavo; začne se razvoj naiconalnih jezikov; telo je grešno tako ali tako, se ne sekirajo, le duša je zveličana; na to ne moremo vplivati z dobrimi deli-človeška merila, ne božja;

René Descartes: razvija analitične metode; zahteva zanesljiva spoznanja (matematika-geometrija); je utemeljitelj analitične geometrije, razprava o metodi; vse spreminjanje v naravi je gibanje; 'Mislim, torej sem burek.' Descartesov dualizem: nauk o substancah: za bivanje potrebuje le božjo pomoč-misleča, razsežna, povezana s človekom; življenjska načela: ravnaj se po zakonih in religiji svoje dežele; pridruži se najbolj zmernim, bodi dosleden v dejanjih; obvladaj samega sebe in se ne izgublaj v zunanjih stvareh; najvišje dobro je spoznanje boga in sveta;